

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ АТРИБУТИВНИМИ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯМИ, ЩО АКЦЕНТУЮТЬ СОЦІАЛЬНІ РОЛІ БРИТАНСЬКОЇ ЖІНКИ

У статті досліджується стереотипотвірний потенціал гендерно маркованих вільних атрибутивних словосполучень жіночої референції у сучасному британському газетному дискурсі. У роботі з'ясовано семантичні, ідеографічні й когнітивні характеристики гендерно маркованих вільних атрибутивних словосполучень. Встановлено соціальні фемінінні гендерні ролі як складники стереотипів, відображених словосполученнями.

Актуальність теми полягає у тому що, її об'єкт відповідає загальній антропоцентричній спрямованості сучасного мовознавства взагалі та у необхідності виявлення опосередкованої присутності суб'єкта пізнання у системі мови та мовлення зокрема.

Мета роботи – виявлення специфіки об'єктивації гендерних стереотипів вільними атрибутивними словосполученнями у сучасному британському газетному дискурсі.

Об'єкт аналізу становлять вільні атрибутивні словосполучення жіночої референції зі соціально-телеологічною стрижневою номінацією.

Предметом вивчення є семантичні, ідеографічні й лінгвокогнітивні характеристики цих словосполучень, що наділяють їх стереотипотвірним потенціалом.

Матеріалом дослідження обрано сучасний британський газетний дискурс, який є найбільш гнучким, щоб відображати навіть незначні зміни в свідомості, а отже і варіативність стереотипних уявлень.

Наукова новизна отриманих результатів і висновків розкриває стереотипотвірний потенціал гендерно маркованих вільних атрибутивних словосполучень, що функціонують у британському газетному дискурсі кінця XX – початку XXI століть. Вербалізація гендерних стереотипів практично не досліджувалася у синтагматичному плані, хоча провідні когнітологи, зокрема О. С. Кубрякова, пов'язують подальший розвиток вивчення концептуальних структур саме з зосередженням на аналізі закономірностей сполучуваності мовних форм, яка відбиває норми узгодження відповідних концептуальних структур [1: 15-16].

Сполучуваність, що у багатьох випадках семантично мотивована (тобто має внутрішню форму), є потужним лінгвальним інструментом відображення позамовної дійсності, і, як вважає А. Вежицька, є мовним свідомством правдивості цього відображення [2]. Л. І. Ілія вважає, що словосполучення може складатися з "двох членів, але не обов'язково лише з двох слів" [3: 35, 42]. За словами М. В. Нікітіна атрибутивне сполучення містить семантично незалежний предметний компонент (переважно іменник) і залежний від нього параметризатор, що "є ім'ям певної ознаки, яку знаходимо у денотата головного слова" [4: 113]. Параметризатори відбивають характеристики, приписувані денотату іменника, оскільки є "семантично підрядними номінаціями, з якими сполучаються, і за своїми ознаками узгоджуються з ними" [5: 99].

Таким чином, гендерно марковані вільні атрибутивні словосполучення є синтаксичними одиницями, які складаються зі стрижневої номінації, референтом якої є особа чоловічої або жіночої статі, та одного чи кількох атрибутів-параметризаторів, які приписують референту певну природну, соціальну або індивідуально-поведінкову характеристику. Номінації-складники словосполучень можуть бути дескриптивно орієнтованими (безобразними, раціонально оцінними) або прагматично орієнтованими (образними, емоційно-оцінними).

У нашій статті досліджується стереотипотвірний потенціал дескриптивно орієнтованих атрибутивних словосполучень, референтами яких є особи жіночої статі.

У досліджуваних фрагментах британського газетного дискурсу усього зафіксовано 506 соціально-рольових номінацій жіночої референції. Усі вони відносяться до соціально-телеологічних.

У складі словосполучень із соціально-телеологічною стрижневою номінацією задіяно 559 атрибутів.

Найчастотнішою є група атрибутів **телеологічної оцінки** (368 – тут і далі у дужках подаємо кількість дискурсивних реалізацій досліджуваних одиниць), які характеризують *соціально-телеологічний* (215), *інтелектуально-вольовий* (65), *фізичний* (87) та *фізіологічний* (1) потенціал референта-жінки.

Соціально-телеологічні властивості жінки подані позитивно та негативно-оцінними атрибутами. Позитивній оцінці (176 одиниць) підлягають такі якості, як успішність: *first* (17), *successful*

(14), *popular* (13), *prominent* (12), *distinguished* (10), *famous* (9), *favorite* (9), *self-made* (5), *highest-seed* (5), *highest elected* (5), *formidable* (5), *brilliant* (5), *respected* (5), *top-selling* (4), *A-list* (4), etc.; соціальна значущість: *great* (10), *powerful* (4), *crown* (1); компетентність: *professional* (8); працелюбність: *hard-working* (4); амбіційність: *ambitious* (4); освіченість: *well-educated/educated* (3), *world-trotting* (1); незалежність: *independent* (4); зайнятість: *busy* (3), *full-tenured* (1); практичність: *practical* (1), *hardheaded* (1). Суб'єкт оцінки негативно кваліфікує такі якості (39 одиниць), як соціальна неуспішність: *unimportant* (5), *little known* (4), *lampooned* (2), *inadequately acknowledged* (1), etc.; фінансова неспроможність: *poor* (5), *impoverished* (3), etc.; кар'єризм: *career-oriented* (6), *over/ambitious* (5), etc.

Інтелектуально-вольовий потенціал референта-жінки віддзеркалюють позитивні природно-телеологічні атрибути, що позначають інтелект: *intelligent* (15), *clever* (5), *intellectual* (5), *shrewd* (4), *articulate* (3); талановитість: *talented* (8), *gifted* (3), *promising* (1), *able* (1); силу волі: *strong/strong-minded* (6); харизматичність: *charming* (8), *interesting* (4), *charismatic* (2), *intriguing* (1).

Фізичні параметри референта відображено позитивно-оцінними атрибутами (75 одиниць), які позначають молодий вік та зовнішні характеристики жінки: *young* (47), *slim/super-slim* (10), *curvaceous* (6), *petite* (6), *shapely* (5), *flame-haired* (1), та нейтрально-оцінними атрибутами, які позначають вік референта (12): *middle-aged* (9), *elderly* (3). **Фізіологічні** параметри відбито негативно-оцінним атрибутом, що позначає фізіологічні особливості жінки клімактеричного періоду: *post-menopausal* (1).

Сучасний британський дискурс повною мірою відображає соціальні зрушення, пов'язані з професійним ростом жінок, які виконують роботу будь-якої складності, займають високі посади, стають успішними бізнес-леді, конкурують з чоловікам на мистецькій ниві й проникають навіть у церковну ієрархію, яка була до останнього часу виключно чоловічою цариною. Проте, все ще зберігається тенденція маркувати номінації соціально-телеологічних ролей жінки за допомогою слів *female* або *woman* (31 одиниця), що вказує на маргінальність позначуваного феномена:

(1) *She is the first female stockmarket billionaire to run her own multi-media empire* (Economist, April 20th, 2002. – P. 85).

(2) *Outside politics, the world's first female bishop was a German* (Economist, March 11th, 2000. – 34 p.).

Аналізовані фрагменти, що ілюструють появу у британській політичній та юридичній еліті не лише успішних представниць середнього класу білої раси, а й темношкірих жінок, відображають тенденцію до руйнування не лише гендерних, а й расових стереотипів:

(3) *In 2003 her hard work on equality and social justice paid off when she became Labor's International Development Secretary – making her the UK's first black female Cabinet member* (Good Housekeeping, May, 2004. – 26 p.).

(4) *I could truly claim with impunity that a nephew of mine had long been married to a distinguished black lawyer from Uganda* (Sunday Times Culture, September 1st, 2004. – 6 p.).

Ця тенденція пояснює той факт, що для характеристики референтів-жінок використовуються атрибути, які позначають найбажаніші чоловічі якості, що гарантують їм кар'єрний ріст і соціальне визнання – успішність, прагматичність, професіоналізм, високий інтелектуальний потенціал тощо:

(5) *Successful women directors, too, are surfacing again in Italy* (Economist, April 20th, 2002. – 87 p.).

(6) *An intelligent, hard-working politician, she was something of a star in the Washington state legislature* (Economist, April 28th, 2001. – 49 p.).

У західному суспільстві поширюється думка, що жінки-політики є більш прагматичними за чоловіків, але менш корисливими; вони намагаються не стільки зайняти високу посаду, скільки досягти конкретних позитивних результатів [6: 409].

Водночас, жінки-високопосадовці, що припустилися помилки, частіше ніж чоловіки підлягають негативній оцінці з боку соціуму. Існує декілька пояснень цьому феномену: по-перше, представництво жінок на політичному Олімпі є значно меншим, тому їх невдачі є більш помітними; по-друге, "світ політики, апріорі, вважається чоловічою сферою діяльності, проникнутою духом чоловічого шовінізму, яка є найбільш закритою для жінок" [6: 407]:

(7) *The latest political soap opera in the Philippines was drawing to a climax this weekend amid prayers, protests and tear-stained avowals of integrity by the nation's scandal-tainted leader, Gloria Arroyo* (Sunday Times, July 10th, 2005. – 29 p.).

Атрибути, що, як правило, позитивно кваліфікують референта-чоловіка, підкреслюючи його агресивність, активність, амбіційність, набувають негативної оцінки, характеризуючи референта-жінку, як, наприклад, атрибут *upstart* у фрагменті (10):

(8) *Yet here was this woman, an upstart little judge, infinitely junior to his exalted status, snooping in his closets* (Reader's Digest, January, 2002. – 52 p.).

Схвалюючи телеологічний потенціал референтів-жінок, що надає їм конкурентноздатності у боротьбі за місце на кар'єрній драбині, нівелюючи розбіжності між ними та чоловіками, суб'єкт аналізованого дискурсу подекуди акцентує статеву належність референта-жінки. Така акцентуація відволікає адресата від професійних якостей жінки, зосереджуючи увагу на суто жіночих принадах й у такий спосіб підкреслює нетиповість феномена успішної незалежної жінки-професіонала. Наприклад, у (9), відзначаючи високі розумові здібності референта-жінки за допомогою атрибута телеологічної оцінки, суб'єкт, водночас, використовує параметризатор естетичної оцінки на позначення жіночої сексуальності:

(9) *A sexy, intelligent television presenter, June is also a heavily involved supporter of the Prince's Trust, a charity that helps disadvantaged young people to reach their full potential* (Good Housekeeping, May, 2004. – 23 p.).

У іншому прикладі позитивна телеологічна оцінка інтелекту жінки комбінується з саркастичною констатацією її фізіологічних особливостей, асоційованих з нервозністю та вередливістю пост-кліматеричного періоду. У такий спосіб суб'єкт дискурсу реагує на намагання жінки зруйнувати традиційні стереотипи:

(10) *Bakewell's usefulness was limited; especially in an industry that mistrusts both intellectual and post-menopausal female presenters, and really can't stomach a combination of the two* (Sunday Times Culture, October 5th, 2003. – 42 p.).

Другу за частотністю позицію посідають жіночі характеристики, відображені атрибутами **етичної оцінки** (120). Позитивній оцінці (62 одиниці) підлягають такі якості, як життєрадісність: *fun-loving* (8), *happy* (2), *young-at-heart* (1); впевненість: *self-/confident* (6); рішучість: *decisive* (5), *persistent* (2); сучасне мислення: *modern* (5), *emancipated* (2); щирість: *honest* (4), *sincere* (2); розуміння: *understanding* (3), *sensitive* (3); стильність: *elegant* (5); комунікабельність: *sociable* (3), *well-connected* (1); зухвалість: *sassy* (3); турботливість: *caring* (3); грайливість: *coquettish* (2); самоповага: *expensive* (1), *unavailable* (1). Об'єктом негативної оцінки (58 одиниць) стають такі якості референта, як агресивність: *aggressive* (7), *acerbic* (5), *feminist* (4), *turbulent* (3), *radical* (2), *embattled* (2); імпульсивність: *impulsive* (5), *erratic* (4), *wobbly* (4), *disgruntled* (1); жорстокість: *furios* (6), *ruthless* (4), *baby-loathing* (1); грубість: *rude* (4), *vulgar* (2), *impolite* (1); антисоціальна поведінка: *drug-addict* (1), *drunken* (1); легковажність: *frivolous* (1).

Такі особистісні якості, як комунікабельність, вміння налагоджувати стосунки та знаходити нові зв'язки (11), а також впевненість та життєрадісність (12) є бажаними характеристиками виконавців соціально-телеологічних ролей обох статей:

(11) *I would encapsulate it thus: she was a well-connected petit maitre who had her moments* (Sunday Times Culture, June 1st, 2003. – 16 p.).

(12) *She had grown from a rather bookish little girl into a happy, confident student* (Reader's Digest, August, 1999. – 100 p.).

Властивості, стереотипно асоційовані з жінкою, типу зухвалості та грайливості, теж набувають позитивної оцінки як такі, що приваблюють суб'єкта оцінки-чоловіка, але відволікають від професійних якостей референта:

(13) *Here's what happens when sassy in-house expert Sisky, 33, MH editorial assistant Sarah, 25, and coquettish art director Catherine, 29, take control of our readers' postbag* (Men's Health, August, 2005. – 52 p.).

Атрибути, що позначають характеристики "справжнього бійця", стереотипно приписувані чоловікам, хоч і отримують позитивну оцінку як параметризатори соціально-телеологічних номінацій жіночої референції, проте майже завжди асоціюються з певним відхиленням від норми. Відтак, жінка, що володіє такими якостями, може легко стати об'єктом критики як така, що намагається виконувати роль, яка їй не під силу:

(14) *Charlene Barshefsky, America's embattled trade supremo, needs a success to fend off her critics* (Economist, April 3rd, 1999. – 12 p.).

Агресивність референта-жінки, навіть якщо це необхідно для професійної діяльності, теж сприймається як відхилення від норми й, відповідно, отримує негативну оцінку, оскільки жорстка та агресивна поведінка жінки суперечить традиційним стереотипним уявленням про жінку як втілення лагідності та поступливості:

(15) *The novelist Angela Carter, who was often an acerbic critic, compared Gray's prose to that of Sir Thomas Browne, the author of "Religio Medici"* (Financial Time Weekend, September 4th-5th, 2004. – 9 p.).

Атрибути **естетичної оцінки** у складі соціально-телеологічних словосполучень (71) подані позитивно-оцінними (65 одиниць): *attractive* (18), *beautiful* (15), *gorgeous* (10), *glamorous* (9), *sexy* (9), *lovely* (4) та негативно-оцінними параметризаторами (6 одиниць): *ugly* (3), *plain* (2), *silicone-enhanced* (1).

Сьогодні звеличування жіночої краси є справою преси, модної, косметологічної та кінематографічної індустрії. На ґрунті професійного відношення до естетичного ідеалу (зірки кіно, співачки, манекенниці тощо) та масового споживання взірців краси й косметичної продукції розповсюджуються норми та естетичні моделі жіночності [6: 187]:

(16) *The 1955 La Scala production of Verdi's La Traviata in which Luchino Visconti transformed the glamorous Greek diva, Maria Callas, into an icon* (Sunday Times Culture, August 24th, 2003. – 39 p.).

Описуючи соціально успішних жінок-професіоналів, суб'єкт британського газетного дискурсу доволі часто звертає увагу саме на привабливу зовнішність, а не на професійні достоїнства референта-жінки:

(17) *The bard has taken up with Sarah Emily Miano, an attractive blonde novelist half his age whom he met while she was under his tutelage* (Sunday Times Style, November 2nd, 2003. – 9 p.).

Опис жінок-моделей включає інформацію про те, що успішне виконання цієї ролі передбачає користування послугами пластичних хірургів. Хоча захоплення пластичними операціями не схвалюється суб'єктом оцінки, він/вона не може не констатувати, що з їх допомогою жінка досягає приголомшливого ефекту:

(18) *The financial pulling power of reality television stars in Britain has overtaken Hollywood with the £1,75 m sale of rights to the wedding pictures of Jordan, the silicone-enhanced model, and Peter Andre, her pop-star fiancé* (Sunday Times, May 15th, 2005. – 9 p.).

Таким чином, результати аналізу словосполучень жіночої референції із соціально-телеологічною стрижневою номінацією дають підстави стверджувати, що сучасний британський газетний дискурс відображає руйнацію традиційних гендерних стереотипів, пов'язану з утвердженням жінок у ролі соціально успішних професіоналів у суто "чоловічих" сферах британського соціуму.

Найчастотнішими є атрибути телеологічної оцінки, що акцентують успішність, соціальну значущість, компетентність та високі розумові здібності виконавиці соціально-телеологічної ролі УСПІШНОГО ПРОФЕСІОНАЛА. Для позначення особистісних якостей та поведінки референта використовуються атрибути етичної оцінки, які відбивають найбажаніші традиційно чоловічі характеристики, а саме: впевненість, рішучість, амбіційність, практичність, агресивність. Проте, якщо, кваліфікуючи референта-чоловіка, ці атрибути, як правило, реалізують позитивну оцінку, то стосовно референта-жінки вони часто набувають негативної конотації, оскільки позначають якості, що суперечать усталеним фемінінним еталонам. Описуючи соціально успішну жінку, суб'єкт дискурсу подекуди загострює увагу на її фізіологічних характеристиках, що відволікає адресата від професійних якостей виконавиці соціально-телеологічної ролі й акцентує її нетиповість. Атрибути естетичної оцінки загострюють увагу адресата на зовнішніх даних жінки-професіонала.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні варіативності аксіологічних параметрів гендерно маркованих вільних атрибутивних словосполучень у різних лінгвопрагматичних та інституціональних типах англомовного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кубрякова Е. С. Предисловие / Е. С. Кубрякова // Концептуальный анализ языка : Современные направления исследования. – М. : РАН. Институт языкознания, 2007.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая ; [пер. с англ.]. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1999. – 780 с.
3. Илия Л. И. Синтаксис современного французского языка / Л. И. Илия. – М. : Изд. лит. на иностр. яз., 1962. – 384 с.
4. Никитин М. В. Лексическое значение в слове и словосочетании : спецкурс по общей и английской лексикологии / М. В. Никитин. – Владимир, 1974. – 222 с.
5. Потапова Е. И. Атрибутивные сочетания субстантивной номинации 'Lie' с качественными прилагательными / Е. И. Потапова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2005. – № 667. – С. 99–102.
6. Липовецкий Ж. Третья женщина. Незыблемость и потрясение основ женственности / Ж. Липовецкий ; [пер. с фр.]. – СПб. : Алетей, 2003. – 512 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2011 р.

Лукьянова Т. Г. Вербализация гендерных стереотипов атрибутивными словосочетаниями, которые акцентируют социальные роли британской женщины.

В статье исследуются наделенные потенциалом стереотипа гендерно маркированные атрибутивные словосочетания в современном британском газетном дискурсе. В работе выявлены семантические, идеографические и когнитивные характеристики свободных атрибутивных словосочетаний. Установлены социальные фемининные гендерные роли как составляющие стереотипов, отражаемых словосочетаниями.

Lukyanova T. H. Verbalization of Gender Stereotypes by Means of Attributive Phrases which Accentuate the British Women's Social Roles.

This article presents the research of gender marked free attributive phrases supplied with stereotypical potential functioning in the contemporary British newspaper discourse. The paper reveals semantic, ideographic and cognitive characteristics of gender marked free attributive phrases. The article establishes social feminine gender roles as constituents of stereotypes reflected by the phrases.